

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ № 2
Кафедра криміналістичного забезпечення та судових експертиз**

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО**

Статус дисципліни – вибіркова
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти – бакалавр
Галузь знань: Право (08)
Спеціальність: Право (081)
Освітня програма: Право
Форми здобуття вищої освіти: денна
Мова викладання: українська
Форма підсумкового контролю: залік

Розробник:

Олена ВОРОБЕЙ – професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту №2 НАВС
Протокол від 14.12.2023 року, протокол № 8.

Завідувач кафедри

 Володимир АТАМАНЧУК

Схвалено науково-методичною радою НАВС
Протокол від 22.12. 2023 року, протокол № 15.

Голова науково-методичної ради

 Станіслав ГУСАРЄВ

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

протокол засідання кафедри
від __.__. 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __.__. 202_ № __

Завідувач кафедри

Голова НМР

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

протокол засідання кафедри
від __.__. 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __.__. 202_ № __

Завідувач кафедри

Голова НМР

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

протокол засідання кафедри
від __.__. 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __.__. 202_ № __

Завідувач кафедри

Голова НМР

Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: формування теоретичних знань щодо наукових, правових та організаційних положень криміналістичного документознавства, практичних навичок щодо правильного виявлення, фіксації, вилучення та попереднього дослідження документів – речових доказів.

Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Криміналістичне документознавство» є засвоєння теоретичних положень та формування предметно-розумових умінь щодо окремої галузі науки криміналістичної техніки та методів експертних досліджень

Основним завданням вивчення навчальної дисципліни «Криміналістичне документознавство» є:

- засвоєння базових понять криміналістичного документознавства;
- вивчення теоретичних, методичних, процесуальних та організаційних положень криміналістичного документознавства;
- формування й збагачення базового понятійного словникового запасу;
- практичне засвоєння та розвиток навичок виявлення ознак підробки документів при дослідженні різноманітних матеріальних об'єктів – речових доказів;
- закріплення знань, які отримані в рамках вивчення загальнопрофільних та спеціальних дисциплін, пов'язаних з окремими аспектами криміналістики та судової експертології.

Пререквізити: «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Теорія судової експертизи», «Криміналістичне дослідження матеріалів, речовин та виробів», «Технічні засоби та методи експертних досліджень», «Криміналістична фотографія та відеозапис».

Перелік компетентностей відповідно до освітньої програми:

інтегральна компетентність:

здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності;

загальні компетентності:

- ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- ЗК 6. Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології;
- ЗК 7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- ЗК 9. Здатність працювати в команді;

– ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

спеціальні компетентності:

- СК 1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві;
- СК 8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини;
- СК 10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин;
- СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.
- СК 16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Результати навчання:

Результати вивчення дисципліни деталізують програмні результати навчання, передбачені відповідним стандартом вищої освіти України, що виявляються у вміннях та навичках:

РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН 7. Складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

РН 14. Використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності.

РН 15. Вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.

РН 16. Використовувати комп'ютерні програми, необхідні у правничій діяльності.

РН 17. Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.

РН 20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- основні положення та поняття криміналістичного документознавства;
- історію виникнення та розвитку криміналістичного документознавства;
- правила виявлення, фіксації, зберігання та поводження з документами-речовими доказами;
- завдання, які вирішує криміналістичного документознавства;
- способи повної та часткової підробки документів та їх характерні ознаки;

- основні напрямки подальшого вдосконалення методів і засобів криміналістичного документознавства;
- правила застосування технічних засобів при роботі з документами;
- *вміти*:
- оперувати основними положеннями та поняттями криміналістичного документознавства;
- застосовувати отримані знання у своїй професійній діяльності;
- виявляти основні ознаки повної та часткової підробки документів;
- правильно застосовувати науково-технічні засоби, прийоми та методи при вилученні, упакуванні, транспортуванні та дослідженні документів;
- визначати ідентифікаційні, діагностичні, класифікаційні завдання судово-технічної експертизи документів;
- формулювати питання при призначенні судово-технічної експертизи документів;
- використовувати сучасні технічні засоби при виявленні, фіксації, зберіганні речових доказів (документів);
- надавати допомогу слідчому при відборі зразків для порівняльного дослідження;
- *володіти*:
- навичками поводження з документами-речовими доказами,
- здатністю надавати консультацію щодо мети та завдань криміналістичного документознавства;
- навичками збору, узагальнення та аналізу інформації про напрямки подальшого вдосконалення методів і засобів техніко-криміналістичного дослідження документів;
- прийомами і способами поширення передового досвіду застосування техніко-криміналістичного дослідження документів у правозастосовчій практиці;
- навичками виявлення ознак повної та часткової підробки документів;
- сучасними технічними засобами, що використовуються у техніко-криміналістичному дослідженні документів.

2. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни			
	денна форма здобуття вищої освіти		заочна форма здобуття вищої освіти	
	д/б	кcf	д/б	кcf
Кількість кредитів ECTS– 3	Рік підготовки			
	4-й	-	-	-
	Семестр			
	7-й	-	-	-
Загальна кількість годин – 90	Лекції			
	6 год.	-	-	-
	Семінарські			
	8 год.	-	-	-
	Практичні			
	16 год.	-	-	-
	Самостійна робота			
	60 год.	-	-	-
	Вид контролю			
	залік	-	-	-

3. Тематичний план

(для здобувачів вищої освіти бакалавра, за денною формою навчання, державне замовлення)

№ з/п	Назви тем	Нормативний обсяг годин	з них:					Самостійна робота
			Усього годин з викладачем	з них:				
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять		
1.	Тема 1. Криміналістичне документознавство як розділ криміналістичної техніки	10	4	2	2	-	6	
2.	Тема 2. Основні методи та технічні засоби, що застосовуються при дослідженні документів	10	2	-	-	2	8	
3.	Тема 3. Встановлення виду та способу друку	12	4	-	2	2	8	
4.	Тема 4. Можливості дослідження відбитків печаток та штампів	10	2	-	-	2	8	
5.	Тема 5. Рукописні записи як об'єкти криміналістичного дослідження	10	2	-	-	2	8	
6.	Тема 6. Часткова підробка документів	14	6	2	2	2	8	
7.	Тема 7. Особливості виявлення, фіксації, вилучення та транспортування пошкоджених документів	10	2	-	-	2	8	
8.	Тема 8. Виявлення підробки у документах зі спеціальними засобами захисту	14	8	2	2	4	6	
Усього годин		90	30	6	8	16	60	
Підсумковий контроль: залік								

4. Плани семінарських та практичних занять

денна форма навчання, державне фінансування

Тема 1. Криміналістичне документознавство як розділ криміналістичної техніки (2 год)

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Поняття документу як об'єкту досліджень.
2. Матеріали та реквізити документів.
3. Генезис криміналістичного документознавства.
4. Основні поняття техніко-криміналістичного дослідження документів.
5. Криміналістичні правила поводження з документами-речовими доказами.

Тема 2. Основні методи та технічні засоби, що застосовуються при дослідженні документів (2 год)

Навчальні питання та завдання до практичного заняття:

1. Система методів техніко-криміналістичного дослідження документів.
2. Спеціальні інструментальні методи техніко-криміналістичного дослідження документів.
3. Копіювальні методи ТКДД. Особливості застосування руйнуючих методів.
4. Криміналістичні правила поводження з документами-речовими доказами.

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій навчальній аудиторії ННІ № 2 НАВС.

Практична частина:

1. Отримані зразки справжніх та підроблених документів оглянути за допомогою приладів у спеціалізованій аудиторії за допомогою збільшувальних приладів: луп та мікроскопів.
2. Також оглянути об'єкти у різних зонах спектру. Застосовуючі детектори, а також відеокомпаратор REGULA оглянути документи в ультрафіолетових та інфрачервоних променях.
3. Визначити характерні ознаки різних матеріалів документів, наявність люмінесценції тощо в УФ-променях.
4. Визначити характерні ознаки матеріалів письма в ІЧ-променях.

Тема 3. Встановлення виду та способу друку (4 год)

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій навчальній аудиторії ННІ № 2 НАВС.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Виникнення та розвиток поліграфії.
2. Основні види та способи друку, їх характерні ознаки.
3. Високий друк та його ознаки.
4. Глибокий друк та його ознаки.
5. Плоский офсетний друк та його ознаки.
6. Можливості встановлення способу друку та ідентифікації друкарських форм.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття:

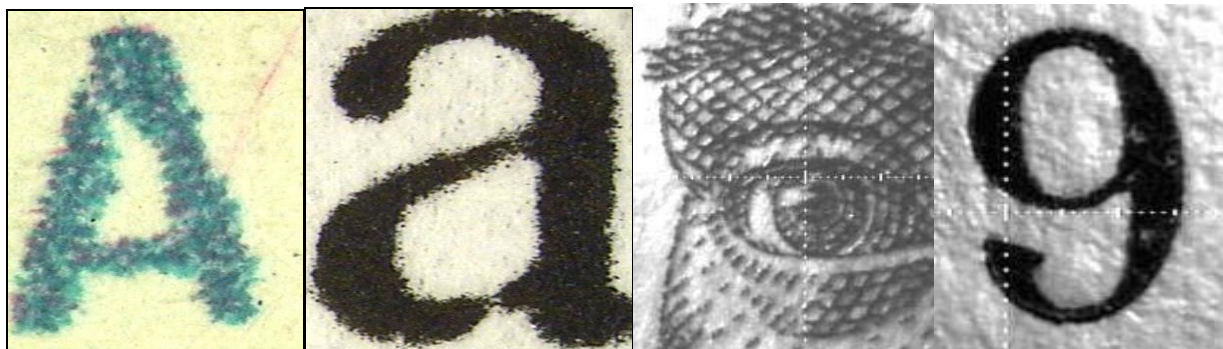
Теоретична частина:

1. Можливості техніко-криміналістичного дослідження бланків документів та їх реквізитів.
2. Основні види та способи друку, їх ознаки.
3. Класифікація та особливості сучасних знакодруючих пристроїв.

Практична частина:

Приклади завдань:

1. Уважно вивчіть зображення на малюнках.

1.1. Визначте, на яких малюнках збільшене зображення, виконане з використанням поліграфічного друку (глибокого, високого або плоского офсетного). А на яких зображення надруковано на знакодруючому пристрої?

1.2. За якими ознаками вдалось визначити конкретний вид друку?

1.3. На якому малюнку показано збільшене зображення тексту, надрукованого на струменево-крапельному принтері або на ксерокопіювальному апараті?

1.4. Виявлені ознаки і встановлений спосіб друку оформити в конспектах у вигляді фрагменту дослідження.

Тема 4. Можливості дослідження відбитків печаток та штампів (2 год)

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій навчальній аудиторії ННІ № 2 НАВС.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття:

Теоретична частина:

1. Види печаток та штампів, їх особливості. Можливості дослідження кліше та відбитків печаток та штампів.
2. Можливості техніко-криміналістичного дослідження відтисків печаток та штампів.
3. Особливості гербових печаток (див. малюнок).
4. Ідентифікаційні дослідження печаток (штампів).
5. Способи та ознаки підробки відтисків печаток (штампів).

Практична частина:

Приклади завдань:

1. Уважно вивчіть отримані документи з відтисками печаток (штампів).
2. Здобувачі вивчають зразки фототаблиць експертиз документів щодо ідентифікації печаток (штампів).
3. Необхідно визначити, які питання може вирішити експерт при дослідженні відбитків печаток (штампів).
4. Які порівняльні зразки необхідні для проведення ідентифікаційного дослідження відбитків печаток (штампів)?
5. Які правила отримання порівняльних зразків відбитків печаток (штампів)?
6. Необхідно виявити у наданих на дослідження зразках відбитків печаток (штампів) загальні та окремі ознаки. Результати відобразити у робочому конспекті.

Тема 5. Рукописні записи як об'єкти криміналістичного дослідження (2 год)

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій навчальній аудиторії ННІ № 2 НАВС.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття:

Теоретична частина:

1. Види та класифікація письмового приладдя, його особливості.
2. Поняття технічної підробки підпису. Способи та їх особливості.
3. Ознаки, що вказують на технічну підробку підпису.
4. Можливості встановлення факту та способу технічної підробки підпису.

Практична частина

Здобувачами виконується практична робота, що оформлюється у робочому зошиті.

1. Отримані зразки документів з підписами необхідно оглянути за допомогою приладів у спеціалізованій аудиторії за допомогою збільшувальних приладів (луп та мікроскопів), а також за допомогою відеокомпаратора дослідити підписи у УФ-променях та ІЧ-променях.

2. Описати виявлені ознаки та встановити спосіб технічної підробки підпису.

3. Результати відобразити у робочому зошиті.

Тема 6. Часткова підробка документів (4 год)

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій навчальній аудиторії ННІ № 2 НАВС.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Види та ознаки часткової підробки документів.
2. Дописка та підчистка у документах.
3. Змив та травлення у документах.
4. Заміна частин документа, її ознаки.
5. Відновлення первісного змісту документів.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття:

Теоретична частина:

1. Поняття часткової підробки документів, види.
2. Ознаки, що вказують на дописку, підчистку, травлення або змив, заміну фрагментів документа тощо.

3. Можливості встановлення факту та способу внесення часткових змін у документи.

Практична частина

Здобувачами виконується практична робота, що оформлюється у робочому зошиті.

1. Отримані зразки документів необхідно оглянути за допомогою приладів у спеціалізованій аудиторії за допомогою збільшувальних приладів: луп та мікроскопів. Описати отримані документи.

2. Також оглянути об'єкти у різних режимах освітлення та зонах спектру.

3. Виявити зміни первісного змісту у документах, спосіб та ознаки.

4. По можливості відновити первісний зміст документа.

5. Результати відобразити у робочому зошиті.

Тема 7. Особливості виявлення, фіксації, вилучення та транспортування пошкоджених документів (2 год)

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій навчальній аудиторії ННІ № 2 НАВС.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття:

Теоретична частина:

1. Види пошкоджених документів.
2. Можливості дослідження текстів, які погано видно: залитих, замазаних, закреслених чи таких, що втратили колір, утворені вдавненими штрихами.

3. Особливості роботи з документами, що зазнали впливу високої температури.

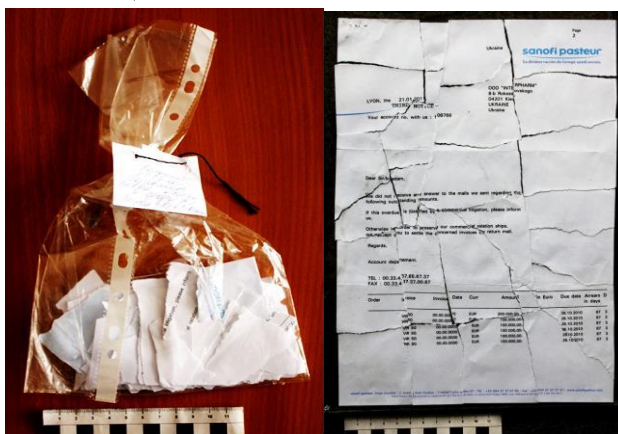
4. Особливості вилучення, упакування, транспортування та дослідження зім'ятих, розірваних, спалених та інших пошкоджених документів.

Практична частина

Здобувачами виконується практична робота:

1. Отримано пакети з фрагментами розірваних (або розрізаних) документів (на фото зображено приклад таких фрагментів). Необхідно відсортувати фрагменти, що утворювали один документ.

2. Встановити ціле за частинами.

3. Результати відобразити у робочому зошиті.

Тема 8. Виявлення підробки у документах зі спеціальними засобами захисту (6 год)

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій навчальній аудиторії ННІ № 2 НАВС.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Документи зі спеціальними засобами захисту, які надходять на дослідження.
2. Види сучасних матеріалів, елементів та засобів захисту від підробки, їх характеристика.
3. Способи підробки документів, що мають спеціальні захисні засоби, та їх особливості.
4. Сучасні методи та технічні засоби для дослідження данної категорії документів.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття:

Теоретична частина:

1. Охарактеризувати основні елементи та засоби захисту від підробки банкнот НБУ гривень, доларів США та банкнот євро.
2. Охарактеризувати основні елементи та засоби захисту від підробки банкнот доларів США та євро.
3. Вказати основні сучасні способи підробки банкнот та їх характерні ознаки.
4. Методи та технічні засоби виявлення ознак підробки.

Практична частина.

Приклади завдань:

1. Оглянути навчальні об'єкти (справжні та підроблені документи зі спеціальними елементами захисту) з використанням збільшувальних приладів, освітлювачів, детекторів тощо та виявити ознаки підробки.

2. Вивчіть зображення банкноти НБУ номіналом 1000 гривень.

- Вкажіть основні елементи та засоби захисту від підробки зазначеної банкноти.

- Які нові елементи захисту застосовано у даній банкноті?

- Визначте, які елементи захисту від підробки можна виявити у наскрізних променях, які у косо спрямованих, а які в УФ-променях та ГЧпроменях.

- Які питання може вирішити експерт при наданні йому на дослідження грошового знаку?

3. Уважно вивчіть малюнки, на яких показано зразки іноземної валюти: банкноту номіналом 50 євро та банкноту номіналом 100 доларів США.

- Які види друку застосовані у даних банкнотах?

- Які активні елементи захисту від підробки застосовано на даних купюрах?

- Які спеціальні режими освітлення застосовуються при дослідженні документів зі спеціальними засобами захисту?

- Які нові елементи захисту застосовано у цих банкнотах?

Результати дослідження банкнот відображаються у робочих зошитах робочому зошиті та оформити окремо практичну роботу з ілюстраціями.

5. Завдання самостійної роботи

До завдань для самостійної роботи у формі тестового контролю здобувачі вищої освіти можуть отримати доступ на сайті НАВС у розділі «Дистанційні курси» за допомогою індивідуального логіну і паролю.

Завдання для самостійної роботи до Теми 1.

Опрацювати додаткові питання до теми та відобразити у зошиті відповіді:

1. Основні поняття криміналістичного документознавства.
2. Документ – виникнення поняття та його генезис.
3. Підробка документів: види, способи; методи виявлення.
4. Законспектувати, які характеристики та в якій послідовності вказуються при описі документу.
5. Самостійно опрацювати правила поводження з документами – речовими доказами.
6. Вирішити тестові завдання за темою.

Завдання для самостійної роботи до Теми 2.

1. Перелік питань для самостійного вивчення та опрацювання в робочому зошиті:

Класифікація спеціальних методів техніко-криміналістичного дослідження документів.

Особливості застосування руйнуючих методів дослідження.

Сучасна портативна техніка для виявлення ознак підробки у документах.

Новітні зразки техніки, що застосовується у техніко-криміналістичному дослідженні документів.

2. Самостійно опрацювати спеціальні фізичні методи дослідження документів. Особливу увагу приділити візуальним, мікроскопічним та спектральним.

3. Вирішити тестові завдання за темою.

Завдання для самостійної роботи до Теми 3.

1. Опрацювати додаткові питання до теми та відобразити у робочому зошиті відповіді:

Високий друк та його ознаки.

Глибокий друк та його ознаки.

Плоский друк та його ознаки.

Трафаретний друк та його ознаки.

Особливості електрофотографії.

Струменевий друк та його ознаки.

Виникнення та розвиток копіювально-множильної техніки.

Характерні ознаки сучасної копіювальної техніки, що виявляються у документах.

2. Самостійно систематизувати вивчений матеріал та скласти схему «Види друку та їх ознаки».

3. Вирішити тестові завдання за темою.

Завдання для самостійної роботи до Теми 4.

1. Перелік питань для самостійного вивчення та опрацювання в робочому зошиті:

Види печаток та штампів, їх особливості. Можливості дослідження кліше та відбитків печаток та штампів.

Можливості техніко-криміналістичного дослідження відтисків печаток та штампів.

Особливості гербових печаток.

Ідентифікаційні дослідження печаток (штампів).

Способи та ознаки підробки відтисків печаток (штампів).

2. Вирішити тестові завдання за темою.

Завдання для самостійної роботи до Теми 5.

1. Перелік питань для самостійного вивчення та опрацювання в робочому зошиті:

Види сучасного письмового приладдя, його особливості.

Можливості технічного дослідження рукописних записів.

Технічна підробка підпису, способи та ознаки.

Симуляція технічної підробки підпису та її особливості.

2.Опрацювати додаткові питання до теми та відобразити у зошиті відповіді:

Характерні ознаки ручок (кулькових, капілярних та пір'яних ручок), олівців та іншого письмового приладдя.

3. Вирішити тестові завдання за темою.

Завдання для самостійної роботи до Теми 6.

1. Перелік питань для самостійного вивчення та опрацювання в робочому зошиті:

Підчистка та дописка, їх ознаки.

Травлення та змивання – ознаки та відмінності.

Ознаки заміни фото у документах, що посвідчують особу.

Ознаки заміни сторінок у документах.

2. Вирішити тестові завдання за темою.

Завдання для самостійної роботи до Теми 7.

1. Перелік питань для самостійного вивчення та опрацювання в робочому зошиті:

Особливості поводження з пошкодженими документами.

Документи, що піддавались впливу високої температури.

Стадії пошкодження паперу документів під впливом високої температури.

Розірвані та розрізані документи, їх особливості.

Згаслі, вицвілі записи та можливості їх відновлення.

2. Вирішити тестові завдання за темою.

Завдання для самостійної роботи до Теми 8.

Перелік питань для самостійного вивчення та опрацювання в робочому зошиті:

Класифікація документів суворого обліку.

Види сучасних матеріалів, елементів та засобів захисту від підробки, їх характеристика.

Гривня НБУ – виникнення та розвиток, характерні ознаки.

Долари США – банкноти різних зразків, їх особливості.

Банкноти євро – опис та характеристики захисту.

Спеціальний папір, полімерні матеріали, фарби, плівки та покриття, що використовують для захисту документів від підробки.

Сучасні посвідчення водія, документи про реєстрацію транспортних засобів у вигляді пластикових карт, виготовлених за міжнародними зразками, їх характеристика.

Особливості голографічних елементів захисту документів від підробки.

2. Систематизувати вивчений матеріал та скласти схему «Основні засоби захисту від підробки сучасних банкнот НБУ гривень, доларів США та банкнот євро».

3. Вирішити тестові завдання за темою.

Ситуаційні завдання для самостійної роботи:

- В запропонованому документі (бланк з текстами, відбитками печаток, фотознімком особи та рукописними записами) необхідно виявити наявні зміни первісного змісту з використанням збільшувального приладу. Як саме та в якій послідовності будуть встановлюватись такі зміни? За якими ознаками?

- Надано документ з відбитком печатки (або штампу). Оглянути його з використанням збільшувального приладу, виявити ознаки недотримання фабричної технології. Вказати можливості ідентифікації, а також вимоги до порівняльних зразків.

- Надано фрагмент пошкодженого документу – об'єкт, зафіксований між предметними скельцями. Оглянути його, вказати, стадію його пошкодження, методи дослідження та особливості поводження з таким документом.

- Надано грошовий знак номіналом 100 гривень НБУ. Оглянути його з використанням збільшувального приладу. Вказати основні елементи захисту від підробки паперових гривень НБУ нової серії.

- Надано грошовий знак номіналом 100 доларів США. Оглянути його з використанням збільшувального приладу. Вказати основні елементи захисту від підробки банкнот США нової серії.

- Обставини події: у гр-на К. у відділенні банку «Ощадбанк» вилучена банкнота номіналом 500 гривень НБУ зразка 2017 року, серійний номер СО 53784529. Визначити завдання, які потрібно вирішити при дослідженні наданого грошового знаку. Охарактеризувати методи та технічні засоби, що потрібно застосувати при дослідженні.

- Оглянути документ (аркуш паперу з рукописними записами) з використанням збільшувального приладу, виявити згаслі записи. Вказати методи встановлення змісту погановидимих записів.

- Надано на дослідження паспорт громадянина України на паперовій основі. Оглянути документ та вказати елементи та засоби захисту.

- Оглянути наданий проїзний документ з використанням збільшувального приладу, виявити ознаки, що свідчать про спосіб нанесення зображень. Визначити – який знакодруючий пристрій було застосовано, які можливості його ідентифікації?

6. Індивідуальні завдання

До індивідуальних завдань, не передбачених навчальним планом, належать: написання рефератів, виконання контрольних робіт, підготовка власних досліджень до виступу на конференціях, участь в олімпіадах тощо.

Реферат (доповідь) оформлюється у вигляді письмової роботи в обсязі 5-7 сторінок або у вигляді презентації. Надається на перевірку на папері та електронному носії.

Тема 1. Криміналістичне документознавство як розділ криміналістичної техніки

Теми рефератів:

Криміналістичне документознавство: історія виникнення, розвитку та становлення.

Документ – виникнення поняття та його генезис.

Вчені, що сприяли становленню та розвитку техніко-криміналістичного дослідження документів.

Взаємозв'язок криміналістики, матеріалознавства, фізики, хімії при вирішенні завдань криміналістичного документознавства.

Тема 2. Основні методи та технічні засоби, що застосовуються при дослідженні документів

Теми рефератів:

Вчені, що сприяли становленню та розвитку методів техніко-криміналістичного дослідження документів.

Сучасна мікроскопія в судово-технічній експертизі документів.

Хімічні методи для дослідження матеріалів документів.

Взаємозв'язок криміналістики, матеріалознавства, фізики, хімії при вирішенні завдань техніко-криміналістичного дослідження документів.

Сучасна портативна техніка для виявлення ознак підробки у документах.

Тема 3. Встановлення виду та способу друку

Теми рефератів:

Види та способи друку, схеми кліше та отримання відбитків.

Ознаки основних видів та способів друку.

Виникнення та розвиток копіювально-множильної техніки.

Сучасні способи підробки бланків документів

Сучасні принтери та їх особливості.

Характерні ознаки сучасної копіювальної техніки, що виявляються у документах.

Тема 4. Можливості дослідження відбитків печаток та штампів

Теми рефератів:

Види печаток та штампів, їх особливості.

Можливості техніко-криміналістичного дослідження відтисків печаток та штампів.

Особливості гербових печаток.

Ідентифікаційні дослідження печаток (штампів).

Способи та ознаки підробки відтисків печаток (штампів).

Тема 5. Рукописні записи як об'єкти криміналістичного дослідження

Теми рефератів:

Види письмового приладдя, його особливості.

Можливості технічного дослідження рукописних записів.

Рукописні записи як об'єкт техніко-криміналістичного дослідження документів.

Способи та ознаки технічної підробки підписів.

Тема 6. Часткова підробка документів

Теми рефератів:

Види часткової підробки документів та їх ознаки.

Можливості встановлення факту та способу внесення часткових змін у документ.

Сучасні способи часткової підробки паспортних документів.

Відновлення первісного змісту документів.

Монтаж у документах і засоби його виявлення.

Тема 7. Особливості виявлення, фіксації, вилучення та транспортування пошкоджених документів

Теми рефератів:

Відновлення змісту обуглених та інших пошкоджених бланків.

Можливості відновлення згаслих записів у документах.

Особливості роботи з документами, що зазнали впливу високої температури.

Дослідження пошкоджених документів в сучасних умовах.

Тема 8. Виявлення підробки у документах зі спеціальними засобами захисту

Теми рефератів:

Види сучасних матеріалів, елементів та засобів захисту від підробки, їх характеристика.

Особливості виготовлення документів нового покоління: посвідчень водія, документів про реєстрацію транспортних засобів у вигляді пластикових карт, виготовлених за міжнародними зразками; біометричних документів тощо.

Гривня НБУ – виникнення та розвиток, основні зразки.

Долари США, їх особливості.

Банкноти євро – опис та характеристики захисту.

Способи підробки документів, що мають спеціальні захисні засоби.

7.Методи навчання

Методи навчання:

- словесні, наочні та практичні методи;
- пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний) метод;
- репродуктивний метод;
- частково-пошуковий (евристичний) метод;
- дослідницький метод.

Словесні методи: евристичний (запитальний) — бесіда; та акроматичний (викладальний) — пояснення, розповідь, лекція, інструктаж тощо. Бесіда — діалогічний метод навчання, за якого викладач із допомогою питань спонукає здобувачів відтворювати раніше набуті знання, робити самостійні висновки-узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу. Пояснення — словесне тлумачення понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів тощо. Розповідь — образний, динамічний, емоційний виклад інформації про різні явища і події. Лекція — інформативно-доказовий виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу.

Наочні методи навчання: ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження. Метод ілюстрування — оснащення ілюстраціями статичної наочності, плакатів, малюнків, таблиць, схем тощо. Метод демонстрування — показ рухомих засобів наочності, приладів, дослідів, технічних установок тощо. Рекомендований показ здобувачам різноманітних наочних об'єктів — реальних предметів та їх зображень.

Практичні методи навчання: вправи, лабораторні, практичні, графічні й дослідні роботи. Пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний) метод: викладач організує сприймання та усвідомлення здобувачами інформації, а вони здійснюють сприймання (рецепцію), осмислення і запам'ятовування її. Репродуктивний: викладач дає завдання, у процесі виконання якого здобувачі здобувають уміння застосовувати знання за зразком. Частково-пошуковий (евристичний): викладач формулює проблему, поетапне вирішення якої здобувачі здійснюють під його керівництвом. Дослідницький: викладач ставить перед здобувачами проблему, а вони вирішують її самостійно, висуваючи ідеї, перевіряючи їх, підбираючи для цього необхідні джерела інформації, прилади, матеріали тощо.

Самостійна робота під керівництвом викладача полягає у підготовці рефератів, мультимедійних презентацій, виконанні самостійних письмових робіт, складанні тестових завдань тощо.

8. Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання

Поточний контроль – усний (у вигляді індивідуального або групового опитування) або письмовий (у вигляді контрольної роботи, тестів). Форми поточного контролю з кожної теми визначає викладач.

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку після закінчення вивчення навчальної дисципліни. Структура білета передбачає два теоретичні питання та практичне завдання.

Методи контролю. Поточний контроль здійснюється шляхом оцінювання усних відповідей щодо проблем для обговорення, передбачених планом практичних занять, а також шляхом: проведення експрес-опитувань, тестування, підготовки доповідей і рефератів. При оцінюванні враховується глибина теоретичних знань здобувачів і вміння застосовувати їх на практиці.

Практичні заняття проводяться двома науково-педагогічними працівниками, оскільки, враховуючи специфіку відпрацювання практичних завдань з використанням можливостей спеціалізованих навчальних аудиторій та навчально-тренувальних полігонів, навчальна група поділяється на дві підгрупи.

Критерії оцінювання результатів навчання. Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів, є такі:

- виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих нормативних та доктринальних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних ситуаційних завдань;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінювання результатів навчання

Накопичення балів з тем за усі види робіт									Підсумковий контроль залік або екзамен	Підсумкова кількість балів
max 60%									max 40%	max 100%
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	Самостійна робота	Залік	
10	5	5	5	5	5	5	10	10	40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	Fx	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторне вивчення курсу

9. Інструменти, обладнання, програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна

Інструменти. Використання інструментів, що входять до переліку криміналістичної техніки обирається викладачем, виходячи з теми навчальної дисципліни.

Обладнання. Для закріплення теоретичних знань та відпрацювання практичних навичок здобувачами вищої освіти за темами навчальної дисципліни необхідно використовувати спеціалізовані навчальні аудиторії, обладнані засобами інтерактивного навчання: мультимедійних проекторів, комп'ютерів, а також спеціальними освітлювальними засобами, цифровим мікроскопом, відео компаратором Regula 4305, детекторами валют, УФ-освітлювачами, збільшувальними лупами з підсвіткою та іншими технічними приладами.

Програмне забезпечення. Під час проведення занять в очному (offline) режимі використовуються наступні засоби програмного забезпечення: - інтерактивні, мультимедійні проектори, комп'ютери, планшети, інтерактивна дошка. Під час проведення занять в змішаному (blended) режимі використовуються наступні засоби програмного забезпечення: - доступ до дистанційних навчальних курсів дисциплін на офіційному вебпорталі НАВС через мережу Інтернет (на платформах Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Під час проведення занять без очної складової в дистанційному режимі (on-line) за вибором викладача використовується: - програмне забезпечення через мережу Інтернет (наприклад, у форматі on-line конференцій на платформі ZOOM).

10. Перелік питань для підсумкового контролю з навчальної дисципліни ***Теоретична частина (оцінювання знань):***

Поняття, предмет, об'єкти криміналістичного документознавства.

Історія виникнення та розвитку криміналістичного документознавства.

Матеріали документів: класифікація та особливості.

Поняття реквізитів документів, особливості їх дослідження.

Предмет техніко-криміналістичного дослідження документів та питання, які воно вирішує.

Завдання, які вирішуються за допомогою техніко-криміналістичного дослідження документів.

Правила поводження з документами-речовими доказами.

Мікроскопічні методи у техніко-криміналістичному дослідженні документів.

Методи візуального дослідження при особливих режимах освітлення.

Дослідження документів у невидимих зонах спектру.

Поліграфія – виникнення та розвиток.

Основні види поліграфічного друку та їх ознаки.

Встановлення способу виготовлення бланків документів.

Сучасні принтери, їх ознаки.

Ознаки копіювально-множилних засобів, які відображаються у документах.

Види печаток та штампів.

Ознаки, які характеризують підроблені відбитки печаток та штампів у документах.

Встановлення типу (виду) пишучого пристрою.

Способи внесення змін у первісний зміст документа.

Ознаки підчистки та дописки у документах, методи їх виявлення.

Ознаки внесення змін у документ шляхом переклеювання фотокартки та заміни сторінок.

Особливості дослідження документів, що піддавались дії хімічного травлення та змивання.

Виявлення залитих, замазаних та закреслених записів.

Встановлення змісту згаслих записів у документах.

Пошкоджені документи та особливості їх дослідження.

Встановлення цілого за частинами в ТКДД.

Особливості дослідження документів, що піддавались дії високих температур.

Класифікація документів суворого обліку та звітності. Засоби та елементи їх захисту.

Спеціальні матеріали, що використовуються для виготовлення документів зі спеціальними засобами захисту.

Спеціальні види фарб, що застосовуються для захисту документів від підробки.

Захисні нитки, волокна, конфетти та спеціальні способи друку сучасних грошових знаків.

Приховані та оптично-перемінні зображення у документах зі спеціальними засобами захисту.

Водяні знаки – визначення, різновиди та способи їх підробки (імітації).

Гривні НБУ – основні зразки, що були випущені в обіг та їх загальна характеристика. Способи друку, що застосовані у гривнях НБУ.

Зразки доларів США, їх реквізити та відмінності.

Елементи захисту від підробки банкнот євро.

Засоби захисту захищених документів на пластиковій основі.

Сучасні документи, що посвідчують особу, їх особливості.

Засоби захисту ідентифікаційної картки громадянина України на пластиковій основі.

Способи підробки грошових знаків та їх ознаки.

Практична частина (оцінювання розуміння, здатностей, умінь тощо):

Оглянути бланк документу з використанням збільшувального приладу, виявити ознаки, що свідчать про вид та спосіб друку.

Оглянути документ (аркуш паперу з надрукованим текстом) з використанням збільшувального приладу, виявити ознаки, що свідчать про спосіб нанесення зображень. Визначити – який знакодруючий пристрій було застосовано.

В запропонованому документі (бланк з текстами, відбитками печаток, фотознімком особи та рукописними записами) виявити наявні зміни первісного змісту з використанням збільшувального приладу. Послідовно визначити ці зміни та вказати ознаки.

Надано документ з відбитком печатки (або штампу). Оглянути його з використанням збільшувального приладу, виявити ознаки недотримання фабричної технології. Вказати можливості ідентифікації, а також вимоги до порівняльних зразків.

Надано фрагмент пошкодженого документу – об'єкт, зафіксований між предметними скельцями. Оглянути його, вказати, стадію його пошкодження, методи дослідження та особливості поводження з таким документом.

Надано грошовий знак. Оглянути його з використанням збільшувального приладу. Визначити – справжня чи підроблена банкнота, виявити ознаки фальсифікації. Вказати конкретний спосіб підробки.

Обставини події: у гр-на К. у відділенні банку «Ощадбанк» вилучена банкнота номіналом 500 гривень НБУ зразка 2017 року, серійний номер СО 53784529. Визначити завдання, які потрібно вирішити при дослідженні наданого грошового знаку. Охарактеризувати методи та технічні засоби, що потрібно застосувати при дослідженні.

Оглянути документ (аркуш паперу з рукописними записами) з використанням збільшувального приладу, виявити згаслі записи. Вказати методи встановлення змісту погановидимих записів.

Надано документ з різними реквізитами. Оглянути його з використанням збільшувального приладу. Вказати, які питання можна поставити перед експертом стосовно документу, його реквізитів та зображень.

Оглянути бланк документу, що посвідчує особу з використанням збільшувального приладу. Виявити ознаки, що свідчать про заміну фотознімку та сторінок.

Надано документ зі спеціальними засобами захисту (акцизна марка). Оглянути його з використанням збільшувального приладу. Вказати, які засоби захисту присутні у даному документі. Визначити їх характеристики.

Надано на дослідження паспорт громадянина України. Оглянути документ з використанням збільшувального приладу, виявити елементи та засоби захисту.

Оглянути наданий проїзний документ з використанням збільшувального приладу, виявити ознаки, що свідчать про спосіб нанесення зображень.

Визначити – який знакодрукуючий пристрій було застосовано. Які можливості його ідентифікації?

Надано підроблений документ зі спеціальними засобами захисту (грошовий знак). Оглянути його з використанням збільшувального приладу. Вказати, які засоби захисту відсутні у даному документі. Визначити ознаки підробки та її спосіб.

11. Рекомендовані джерела інформації

Основна

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (станом на 05.верес.2019р) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII (ред. 01.січ.2019р) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Про судову експертизу: Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV (ред. від 1. січ. 2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
5. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного суду України від 30 травня 1997 р. № 8 (ред. 25. трав. 1998 р) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>.
6. Виявлення ознак підробки документів під час їх перевірки працівниками Національної поліції України (колектив авторів) : практич. посіб. Київ, 2021.124 с.
7. Воробей О. В., Кофанов А. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів : навчальний посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2011. 312 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2762>
8. Воробей О. В. Лабораторний практикум з техніко-криміналістичного дослідження документів. Київ : НАВС, 2016. 72 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2313>
9. Криміналістика: підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг.ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/19880>

Додаткова

1. Актуальні питання призначення та проведення експертиз в Україні: навч. посіб. [Г. П. Власова, О. М. Калачова, В. В. Коцинець, Я. А Соколова, Г. В. Щербакова]. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014. 322 с.
2. Білоус І. В. Характеристика основних елементів захисту паспорта громадянина України, що містить безконтактний електронний носій. *Актуальні питання технічної експертизи документів* : матеріали міжнародного наук.-практ. семінару-навчання, 25-26 лютого 2016 р. Київ : КНДІСЕ, 2016. С. 12-15.
3. Бірюков В. В., Коваленко В. В., Бірюкова Т. П., Ковальов К. М.

Криміналістичне документознавство: практ. посіб. К., 2007. 332 с.

4. Бірюков В. В. Криміналістичне дослідження документів : практичний посібник. 2007. 329 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ. : Ірпінь: ВТФ Перун, 2003. 1440 с.

6. Воробей О. Судово-технічна експертиза документів: основні поняття, виникнення та перспективи розвитку. *Судова практика: науково-практичний юридичний журнал*. 2010. № 11-12. С.19-26.

7. Воробей О. В. Криміналістичне дослідження паперових грошей України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.

8. Воробей О. В. Криміналістичне дослідження паперових грошей: посіб. Київ : НАВСУ, 2003. 180 с.

9. Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів : навчально-методичний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 304 с.

10. Воробей О.В., Меленевська З.С. Криміналістичне дослідження підписів. Київ: Пульсари, 2006, 84 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1711>

11. Воробей О. В. Криміналістичне дослідження пошкоджених та згаслих документів : метод. реком. Київ: Університет. вид-во Пульсари, 2010. 32 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2432>

12. Воробей О. В. Словник термінів техніко-криміналістичного дослідження документів. Київ : НАВСУ, 2005. 30 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/12466>

13. Воробей О.В. Сучасні банкноти на полімерній основі: особливості та засоби захисту від підробки. *Актуальні питання технічної експертизи документів* : Матеріали міжнародного наук.-практ. семінару-навчання (м.Київ, 25-26 лютого 2016 р.). КНДІСЕ; уклад. А О Полтавський, Ю.Б.Форіс, О.В. Юдіна. К., 2016.С. 17-19.

14. Воробей О.В., Атаманчук В.М., Примак Р.М. Застосування відеоспектрального компаратора REGULA 4305DMH для дослідження документів : Навчальний фільм URL: <https://www.naiu.kiev.ua/vidannya-kafedr/kafedra-kriminalistichnih-ekspertiz/navchalni-videofilmy.html>

15. Воробей О. В., Копча Н.В. Деякі проблемні питання встановлення абсолютного та відносного віку документів, що зазнали агресивного впливу з метою штучного старіння. *Теорія та практика судово-експертної діяльності* : Матеріали VIII Міжвідомчої конференції, Київ, 27.11.2019. Київ, НАВС. С. 105-108.

16. Воробей О.В., Примак Р.М. Деякі проблемні питання захисту банкнот від підробки в сучасних умовах. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та судової експертології* : матеріали міжвузівської наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження М.С. Бокаріуса, Київ, 23 травня 2019 р. Київ: ДУІТ, 2019. С.49-51.

17. Воробей О.В., Удовенко Ж.В. Новітні технології в захисті паспортних документів на полімерній основі. *Участь спеціаліста у кримінальному провадженні* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф., Київ, 24 квітня 2019 р. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 58-61.

18. Воробей О.В., Харьківська Н.О. Проблемні питання організації проведення техніко-криміналістичного дослідження документів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С.337-339. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/3579>

19. Воробей О. В., Чернявська О. С. Застосування відеоспектрального компаратора «REGULA» 4305DMH під час проведення практичних занять для майбутніх експертів-криміналістів. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі [Текст]* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. А. Саковський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С.129-132.

20. Воробей О. В., Янович Д. А. Підробка підписів за допомогою технічних прийомів та її симуляція: особливості комплексного дослідження. *Теорія та практика судово-експертної діяльності* : Матеріали VIII Міжвідомчої конференції, Київ, 27.11.2019. Київ, НАВС. С. 111-114.

21. Воробей О. В., Невмержицька І.М., Венгрус А.Ю. Можливості комплексного дослідження змін до первинного змісту документа, унесених шляхом дописки. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідомчої науково–практичної конференції* (м.Київ, 30 листопада 2023 р.). Київ: ННІ №2 НАВС, 2023. 98-100. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/27093>

22. Грязін В. І., Гіжевський В. І., Роцин О. І. Підготовка та призначення судових експертиз : посібник. Київ, 2003. 112 с.

23. Дідовець Я. О., Воробей О. В. Голографічний захист від підробки сучасних банкнот євро. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.), МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. ; Ташкент. держ. юрид. ун-т. Харків : ХНУВС, 2021. С. 130-132.

24. Івчук Ю.В. Актуальні проблеми виявлення підробки довідок про непридатність до військової служби під час воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідомчої науково–практичної конференції* (м. Київ, 30 листопада 2023 р.). Київ: ННІ №2 НАВС, 2023. 245-247. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/27142>

25. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення органів кримінальної юстиції : монографія / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдеева та ін. ; за заг. ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2017. 260 с.

26. Енциклопедія судової експертизи / под ред. Н. І. Клименко, В. П.

- Бахіна, Т. В. Будко, П. В. Цимбал. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2013. 184 с.
27. Киричок П. О., Коростіль Ю. М., Шевчук А. В. Захист цінних паперів та документів суворого обліку : моногр. К. : НТУУ КПІ, 2008. 368 с.
28. Кобилянський О. Л. Методика дослідження документів, які мають захисні засоби : метод. реком. Київ, 2005. 36 с.
29. Ковальов К. М., Попов В. Л. Дослідження документів, виготовлених за допомогою лазерних принтерів : метод. реком.. Київ : ДНДЕКЦ, 2009. – 18 с.
30. Крижна А.Є. Фальсифікація документів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідомчої науково–практичної конференції* (м. Київ, 30 листопада 2023 р.). Київ: ННІ №2 НАВС, 2023. 262-264.
31. Молибога М. П., Науменко С. М. Проблемні питання експертного дослідження свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів на пластиковій основі. *Актуальні питання технічної експертизи документів* : Матеріали міжнародного наук.-практ. семінару-навчання, м.Київ, 25-26 лютого 2016 р. – Київ : КНДІСЕ, 2016. С. 28-31.
32. Патик Л. Техніко-криміналістичне дослідження підробленого паспорта громадянина України. Київ, 2013. 142 с.
33. Саковський А.А., Воробей О.В. Судовий експерт як суб'єкт здійснення правосуддя: європейський досвід. *Теорія та практика судово-експертної діяльності* : Матеріали VIII Міжвідомчої конференції, Київ, 27.11.2019. Київ, НАВС. С. 385-388.
34. Силкін О. С. Особливості техніко-криміналістичного дослідження паспортних документів. *Актуальні питання технічної експертизи документів* : Матеріали міжнародного наук.-практ. семінару-навчання. м. Київ, 25-26 лютого 2016 р. Київ : КНДІСЕ, 2016. С. 44-46.
35. Сова Ю.М. Використання техніко-криміналістичного дослідження пошкоджених документів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідомчої науково–практичної конференції* (м.Київ, 30 листопада 2023 р.). Київ: ННІ №2 НАВС, 2023. 383-385. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/27194>
36. Столітній шлях судової експертизи в Україні (1918–2018 рр.) : монографія / О. М. Ключев, О. П. Угровецький, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. ; за ред. О. М. Ключева. Харків : Золоті сторінки, 2018. 336 с.
37. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.
38. Тальянчук Л. С. Криміналістичне дослідження документів, призначених для посвідчення особи при перетині нею державного кордону України : навчальний посібник. Вінниця, 2020. 184 с., іл. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17572>
39. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник /Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.
40. Участь спеціаліста в огляді місця події: практичний посібник / кол.

авторів; за заг ред. О.Г. Рувіна, Б.Б. Теплицького, С.С. Чернявського. Харків: Фоліо, 2018. 127 с.

41. Чернявська О.С. Використання підроблених документів при перетині державного кордону України під час воєнного стану. *Актуальні проблеми правового та експертно-криміналістичного забезпечення документування злочинів в умовах воєнного стану*: матеріали підсумкової науково-теоретичної конференції здобувачів вищої освіти (м. Київ, 4 травня 2023 р.). Київ: ННІ №2 НАВС, 2023. 108-111.

42. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

43. Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у XX-XXI століттях : монографія. – Київ : ФОП Маслаков, 2018. 556 с.

Інформаційні ресурси вивчення дисципліни

Міністерство внутрішніх справ України <https://mvs.gov.ua>.

Національна поліція України <https://www.npu.gov.ua/>.

Міністерство освіти і науки України <https://www.mon.gov.ua>.

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр <https://dndekс.centrmia.gov.ua/>.

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз <https://kniise.com.ua/>.

Національна академія внутрішніх справ <https://www.naiаu.kiev.ua/>.

Воробей О.В., Атаманчук В.М., Підвисоцький В.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів : Мультимедійний посібник. URL: https://arm.naiаu.kiev.ua/books/tekhn_dokum/start.html

Національна академія внутрішніх справ / Мультимедійний підручник «Криміналістика». URL: <http://www.naiаu.kiev.ua/books/kriminalist/index.html>

Електронний тлумачний словник техніко-криміналістичного забезпечення та судових експертиз. URL: <http://elar.naiаu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/19782>

Підписи авторів

Олена ВОРОБЕЙ